

Олена Тимошенко

ТИМОШЕНКО Олена Іванівна — кандидат історичних наук, доцент, проректор Європейського університету (м.Київ).
Сфера наукових інтересів — інноваційні технології.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ТВОРЧА СУТЬ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ

Сучасні освітні інновації розглядаються як технології інтенсифікації навчання, що здійснюються не скільки за рахунок збільшення знань, скільки за рахунок активізації та мотивації самостійної пізнавальної діяльності. Активна самостійна пізнавальна діяльність в них виступає рушійною силою інтелектуального та професійного зростання особистості, а розвинений інтелект — передумовою успішного навчання.

Ключові слова: людина, освіт, культура, інноваційний розвиток, інтелектуальна сутність перемін, нова освітня політика.

Інтенсифікація навчального процесу як продуктивний спосіб поліпшення професійної підготовки особистості передбачає досягнення бажаних результатів за рахунок зміни якісних чинників, щонайперше, шляхом напруження її внутрішніх інтелектуальних сил в процесі пізнавальної діяльності. Адже відомо, що людина має великі можливості для інтелектуального зростання. Звідси завдання вищої школи полягає в забезпеченні організації навчально-виховного процесу, спрямованого на реалізацію цих можливостей, зосередженні уваги на активізації самостійної пізнавальної діяльності студентів. Тобто особистісні високі технології — це

технології інтенсифікації навчання не за рахунок збільшення знань, а за рахунок активізації та мотивації самостійної пізнавальної діяльності. Якраз активна самостійна пізнавальна діяльність особистості, зауважує Т.Жижко, виступає рушійною силою її інтелектуального та професійного зростання, а розвинений інтелект — передумовою успішного навчання [3, с.4]. Отже, ці процеси тісно взаємопов'язані та взаємозумовлені.

Особистісне зорієнтована освіта потребує також всеохоплюючої психологізації навчально-виховного процесу, що ґрунтується на надійній діагностичній основі. Унікальність особистості, яка дозволяє формувати професійно та соціально компетентного фахівця із властивостями мобільності, потребує вибору відповідних технологій навчання на індивідуальному рівні. Це не означає, що потрібно розсортирувати учнів за здібностями та навчати кожного окремо. Сучасна школа має використовувати діагностику не селективну, а стимулюючу, супроводжуючу, яка є підґрунтям для прийняття і реалізації педагогічно доцільних рішень.

Особистісно зорієнтоване навчання передбачає нову педагогічну етику, визначальною рисою якої є взаєморозуміння, взаємоповага, творче співробітництво. Ця етика утверджує не рольове, а особистісне спілкування (підтримка, співпереживання, визнання людської гідності, довіра), а також обумовлює використання особистісного діалогу як домінуючої форми навчального спілкування, обміну думок, вражень, моделювання життєвих ситуацій, включає в себе спеціально сконструйовані ситуації вибору, авансування успіху, самоаналізу, самооцінки, самопізнання. Науковці визначають, що принципово важливою є орієнтація діяльності навчального закладу на розвиток творчої активності, мислення, здібностей до адекватної діяльності в нових умовах.

Суспільству необхідні знання як основа методології поведінки кожного громадянина. Тому, лише реалізувавши особистісний підхід, можна виховати людину з інноваційним типом мислення, інноваційним типом культури, здатністю до

інноваційної діяльності, тобто людину, яка сприймає змінність як норму, яка в ситуації, що швидко та постійно змінюється, може ефективно діяти. А змінність в інноваційному типі прогресу є визначальною рисою життєдіяльності людини. Людство в нашу епоху живе в постійно змінюваній ситуації, констатує О.Іванов, і ми примушені формувати таку людину, яка здатна швидко й ефективно сприймати та обробляти глобальні інформаційні потоки [4, с.5].

Якщо протягом історії людства головною рисою, яка забезпечувала життєздатність соціально-економічних систем (підприємств і структур національної економіки), була їх адаптивна здатність, то із входженням в інформаційне суспільство основним, навпаки, стає уміння швидкої трансформації, орієнтація у мінливому світі інформаційних потоків, не втрачаючи власних особистісних рис.

Необхідність трансформації освітніх систем обумовлена потребою країн у знятті перешкод для вільного переміщення товарів, людей, послуг в європейському і світовому просторі. Це, відповідно, неминуче вимагає формування у громадян навичок переходу від життя в локальному (регіональному, національному) середовищі до життя і співробітництва в глобальному просторі. У цих умовах на провідні позиції будуть виходити країни, що зможуть опанувати мистецтво швидких трансформаційних змін.

Постійне поповнення і відновлення знань є необхідною умовою високої кваліфікації і компетентності кадрів. Система підготовки кадрів повинна враховувати ті умови, в яких буде жити і працювати майбутній фахівець. Зміни, що входять у наше життя, пише Г.Терещук, повинні бути сигналом і для відповідної адаптації системи навчання і тренінгу людей [7, с.7].

Українська освіта повинна якомога скоріше усвідомити це та перейти до сучасних технологій педагогіки толерантності, від суб'єктно-об'єктних відносин, де активний суб'єкт — лише вчитель, а пасивний об'єкт — завжди учень, до суб'єктно-суб'єктних

відносин. У зв'язку з цим до середньої освіти сьогодні виникають нові вимоги, які мають назву — дитиноцентризм.

Дитиноцентризм — провідна ідея сучасної навчальної діяльності, й об'єктивність його існування в сучасному світі обумовлюється переходом від індустріального суспільства до суспільства наукових, інформаційних технологій плюс глобалізація, що, як ніколи раніше, рівень розвитку людини, особистості роблять, з одного боку, показником прогресивності будь-якої країни, суспільства, а з іншого — розвиток особистості є основним важелем подальшого прогресу тієї чи іншої країни, того чи іншого суспільства. Саме тому, зауважує О.Іванов, дитиноцентристське виховання і є шлях до ефективної країни [4, с.7].

В основі педагогічної технології лежать механізми управління навчальним процесом, що забезпечує гарантоване отримання запланованих освітніх результатів, проектування і відтворення навчального циклу. На думку Г.Терещука, «ці специфічні риси педагогічної технології (діагностично поставлені цілі, орієнтація усіх навчальних процедур на гарантоване досягнення цілей, постійний зворотній зв'язок у вигляді поточної і підсумкової оцінки проміжних і кінцевих результатів, відтворюваність навчального циклу, тобто його інваріантність стосовно суб'єктів освітнього процесу) дозволили визначити критерії технологічності навчання як виду соціальної взаємодії: концептуальність, системність, керованість, ефективність, відтворюваність» [7, с.9]. Якщо розглядати педагогічну технологію як сукупність методів навчання, то можна редооцінювати аналіз педагогічних технологій до систематизації і класифікації методів навчання. У більшості випадків метод навчання визначається як спосіб взаємопов'язаної діяльності педагогів і тих, котрі навчаються, для досягнення певних навчально-виховних цілей. Але сучасні педагогічні технології — поняття дещо більші, ніж просто перелік можливих технологічних дій. Високі педагогічні технології — це спосіб взаємодії між учасни-

ками освітнього процесу, соціокультурне освітнє середовище, підґрунтя для подальшої взаємодії суб'єктів навчання із навколишнім світом. Тому у педагогічних технологіях сьогодні велику увагу приділяють не суто технологічній а комунікативній, інтерактивній складовій.

Інвентаризація технологічних ресурсів сучасної педагогічної практики дозволяє констатувати, що в інтерактивному режимі можуть використовуватися більшість відомих методів навчання, якщо вони реалізують суб'єктні позиції викладача і студента. Навчання в інтерактивному режимі, висновує О.Бобієнко, характеризується різким зниженням зовнішньої (поведінкової) активності педагога, своєрідним перерозподілом активності від викладача до студента [2, с.4]. Це, у свою чергу саме допомагає досягнути головної мети особистісного навчання — розвиток здібностей до пізнання.

Освіта ХХІ століття — це освіта для людини. Завданням сучасної школи є виховання компетентної особистості, яка володіє не лише знаннями, високими моральними якостями і є професіоналом, а й уміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи знання й беручи на себе відповідальність за свою діяльність. Натомість школа сьогодні недостатньо навчає школярів приймати рішення, використовувати інформаційні та комунікативні технології, критично мислити, бути компетентним у своїй діяльності тощо. Зміст освіти сьогодні не відповідає потребам суспільства на ринку праці, не спрямований на набуття необхідних ключових компетентностей. Але, як зазначає І.Радигіна, впровадження компетентнісного підходу в практику освітньої системи стикається із серйозними утрудненнями, залишаючись проблемою надзвичайно важливою і водночас неоднозначною з огляду на те, що: компетентність має бути кінцевим результатом навчання і це зумовлює необхідність цілеспрямованої діяльності щодо її формування; недостатньо розроблено критерії оцінювання сформованості компетентності; додаткові труднощі створює нерозуміння вчителями глибини сутності цього поняття [6, с.34–35].

Сьогодні в педагогічній науці і практиці є дві цілком різні стратегії, в рамках яких існують системи освіти, стратегія формування та стратегія розвитку. Стратегія формування — педагогічне втручання ззовні у внутрішній світ дитини, нав'язування дитині вироблених суспільством способів діяльності, оцінок. Стратегія розвитку — розвиток особистісного потенціалу учня, його самоактуалізація. Стратегія розвитку, або особистісне зорієнтована освіта, гірше розроблена з технологічного боку. Необхідно зазначити, що вибір особистісне зорієнтованих технологій — це завжди вибір стратегії, пріоритетів, системи взаємодії, тактик навчання та стилю роботи вчителя з учням. В умовах особистісне зорієнтованого навчання вчитель відіграє іншу роль і функцію у навчальному процесі. Якщо при традиційній системі навчання вчитель разом з підручником були основними і найбільш компетентними джерелами знань, а вчитель був контролюючим суб'єктом пізнання, то при застосуванні особистісне зорієнтованих технологій учитель виступає більше у ролі організатора самостійної активної пізнавальної діяльності учнів, компетентного консультанта і помічника. На думку А.Хуторського, особистісне зорієнтовані технології навчання передбачають по своїй суті диференційний підхід до навчання з урахуванням рівня інтерактивного розвитку школяра, а також його підготовки з предмету, його здібностей і задатків [9, с.32–33].

Упровадження педагогічних технологій — це важка, але цікава робота. Для досягнення результатів потрібна значна кількість часу, а також серйозна самостійна робота кожного члена колективу. Одним із важливих етапів роботи педагогічного колективу над упровадження сучасних педагогічних технологій є початковий період, коли відбувається переорієнтація педагогічних, дидактичних, організаційних дій на ознайомлення з основними цілями і завданнями. Щоб ці освітні технології діяли, необхідно, по-перше, бажання діяти, експериментувати, а по-друге тільки

при підтримці керівництва навчального закладу можливе просування творчої ініціативи.

Взагалі особистісна спрямованість сучасних педагогічних технологій означає увагу та повагу до всіх суб'єктів педагогічної діяльності. В науковій літературі здебільшого приділяється увага зміні педагогічних відносин з авторитарної педагогіки на партнерську, тобто зміна відносин з боку вчителя до учня. Але особистісна спрямованість вимагає також зміну відносин учня до педагога, сприйняття його як партнера, помічника у навчальній діяльності. Проблема полягає в тому, що як учні, так і вчителі часто бувають не готові втілювати такі нові педагогічні технології у навчальний процес. Для цього пропонується виховувати вчителя у особистісних спрямованих педагогічних технологіях. На думку Ш. Амонашвілі, бути справжнім майстром педагогічної справи означає мати вихідну педагогічну позицію своєї діяльності; володіти методикою, технологією реалізації вихідної позиції в педагогічному процесі; постійно шукати шляхів повного, вдалого, глибинного, точного, а деколи й витонченого вирішення проблем навчання і виховання, організації життя дітей, проблем роботи з батьками та громадськістю. В. Андрущенко констатує: «Майстер педагогічної праці — людина широкого кругозору, чуйний, доброзичливий, принциповий. Він охоче використовує новітні форми і способи навчально-виховної роботи, легко перебудовується і позбавляється малопродуктивних форм і методів, а також прагне ділитися досвідом з усіма бажаними» [1, с.63].

Іншим принципом, які втілюють високі педагогічні технології у життя є принцип **демократизації** освітнього середовища. Безумовно, процеси демократизації стосуються не тільки освіти. Демократичні зміни, що відбулися за час існування молодшої української держави, висунули на порядок денний проблему формування відповідної суспільної свідомості. І це природно: чим більше демократизується суспільство, тим гостріше постає потреба в знаннях про лю-

дину, історію країни. Демократизація освіти є необхідною умовою прогресу суспільства, а пошук шляхів її здійснення — важливим завданням педагогів-науковців і практиків.

У Доповіді на підсумковій колегії Міністерства освіти і науки України 17 серпня 2006 року зазначається: «Демократизація суспільства спонукає до підвищення рівня готовності громадян до відповідального і свідомого вибору, здатності до толерантного розв'язання конфліктних ситуацій... Необхідність своєчасного і правильного реагування на виклики епохи потребує нової парадигми освіти. На відміну від традиційної освітньої моделі, що базується на пріоритеті простого засвоєння і відтворення інформації, головною метою навчання у XXI столітті стає всебічний розвиток людської особистості як рівновеликої цінності. Демократичне спрямування навчання дає людині можливість підготуватися до життя у швидкоплинних змінах соціокультурних умов і професійної діяльності... Сьогодні потребує, щоб через освіту відбувся радикальний інтелектуальний поворот у бік демократії і інститутів громадянського суспільства, в молоді формувалися внутрішні запобіжники проти розв'язання будь-яких проблем недемократичними, силовими способами». [5, с.2]

Рівень розвитку освітніх систем, який досягнутий сьогодні в розвинутих країнах світу, є вагомим чинником їх інтелектуального, економічного, соціального, науково-технічного, інноваційно-технологічного і культурного розвитку, який значною мірою забезпечує цим країнам стабільність й еволюційний характер розвитку, дозволяє удосконалити життєустрій, поглиблювати демократичні процеси, поступово підвищувати духовний і матеріальний рівень мирного, творчого життя населення — головної мети прогресивного розвитку людини і суспільства.

Світові тенденції інтеграції і демократизації систем освіти, які сьогодні яскраво просліджуються, спрямовані до цієї мети, відіграють у процесі її досягнення провідну роль.

Головною складовою процесу освіти є взаємодія суб'єктів діяльності, які включені в освітній простір. Демократизація освіти, як впровадження демократичних відносин зумовлює готовність до цього процесу всіх суб'єктів освіти, що є запорукою успіху та єдиним шляхом застосування високих педагогічних технологій. Формування демократизації освіти потрібно здійснюватися через демократичну культуру всіх суб'єктів освіти — учнів, учителів та управлінських структур. Формуванню демократичної культури особистості в освітньому просторі також присвячено низку сучасних наукових праць, серед яких, наприклад, роботи Є. Хрикова. [8]

Демократичну культуру він розглядає як соціально обумовлений рівень розвитку особистості в сфері суспільного життя і виділяє в структурі демократичної культури 4 блоки: гносеологічні, емоційно-аксіологічні, праксіологічні характеристики та особистісні якості.

На думку Є.Хрикова, завдання формування демократичної культури вимагає наближення структури діяльності учнів, студентів до структури діяльності суспільно активної людини, що можливе за умов докорінної перебудови навчально-виховного процесу освітніх установ. Демократично орієнтованому навчально-виховному процесу мають бути притаманні такі особливості: орієнтація на принцип полікультурності та поліетнічності; перетворення учня з об'єкта впливу на суб'єкта діяльності; створення ситуації вільного вибору; варіативність змісту освітніх видів діяльності; розширення можливостей для формування досвіду суспільної поведінки; демократизація стосунків учнів та педагогів, учнів та батьків, керівників та педагогів, відмова від примусу як основи їх взаємодії; організація активної взаємодії учнів у навчально-виховному процесі; використання групових форм організації навчально-виховного процесу; збільшення обсягу творчої діяльності учнів; перехід від монологу педагога до діалогу як способу життя учня; розвиток внутрішніх стимулів поведінки учнів; індивідуалізація процесу навчання.

Є.Хриков вважає, що демократична культура особистості не може бути виключно наслідком виховання. Демократична культура особистості у відносно повному обсязі може бути сформована лише у демократичному суспільстві. Тому процес формування демократичної культури особистості він пропонує розглядати як процес затвердження демократичної культури суспільства, а затвердження демократичної культури суспільства — як процес формування демократичної культури особистості. [8, с.3–4]

Демократичні умови розвитку освіти зумовлюють потребу у зміні відносин головних учасників освітньої діяльності з авторитарно-адміністративних на партнерські, співробітницькі. Тому для України особливого значення набуває формування самодостатньої, розвиненої особистості. Для того щоб це відбулося, ми повинні як можна скоріше відмовитися від репресивної авторитарної педагогіки. О.Іванов пише: «Її наявність не є провина освіти, то є біда освіти, бо освіта така, яким є суспільство, бо не можна побудувати освітній оазис за межами суспільства. І якщо існує адміністративний, авторитарний стиль відносин у суспільстві та державі, то він переноситься і до школи» [4, с.5].

Проте, успішна інтеграція системи освіти України у світовий освітній простір є неможливою без розвитку демократичних процесів в освіті, наближення стану демократії (її внутрішньо системних механізмів і зовнішніх проявів) до рівня, що досягнутий в системах, з якими вона інтегрується. Демократичні зрушення в українській державі і суспільстві суттєво впливають на освітню політику, на способи функціонування і розвитку всіх її складових, на становлення інституту прав людини в Україні у цілому. Цьому має сприяти не тільки виконання зазначених вище інтеграційних заходів, а, багато в чому, впевнене і наполегливе утвердження в освіті принципів та широке впровадження в усі її гілки механізмів і інструментів свободи вибору, підвищення рівня автономності навчальних закладів, розвиток студентського самоврядування,

формування в освітньому середовищі толерантних відносин, які притаманні сьгодні системам освіти країн з розвинутою демократією тощо.

Література

1. *Андрущенко В.* Формування особистості вчителя в сучасних умовах / В. Андрущенко, І. Табачек // Політичний менеджмент. — 2005. — № 1 (10). — С. 63.
2. *Бобиенко О. М.* Ключевые компетенции личности как образовательный результат системы профессионального образования: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / О. М. Бобиенко. Казанский гос. технол. университет. — Казань, 2005. — 20 с.
3. *Жижко Т. А.* Педагогічні умови інтенсифікації професійної підготовки студентів в економіко-правовому коледжі (на матеріалі спеціальних дисциплін: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Т. А. Жижко. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. — К., 2004. — 17 с.
4. *Іванов О.* Василь Кремень: Спогади про майбутнє: інтерв'ю гол. ред. Вид-ва Плеяди // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. — 2008. — № 1. — С. 75.
5. *Освіта в інноваційному поступі суспільства / Доповідь на підсумковій колегії Міністерства освіти і науки України 17 серпня 2006 року // Освіта України. — 2006. — № 60 — 61, — С. 1-21 [14 серпня 2006 р.].*
6. *Родигіна І.* Діяльнісний підхід до формування базових компетентностей учнів / І. Родигіна // Зміст, форми і методи навчання. — 2005. — №1. — С. 34 — 36.
7. *Терещук Г. В.* Компетентнісний підхід як фактор зближення освітніх систем / Г. В. Терещук // Професійні компетенції та компетентності вчителя: Матер. регіон. наук.-практ. семінару. — Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. — С. 7.
8. *Хриков Є. М.* Демократична культура особистості: сутність та шляхи формування / Є. М. Хриков // Рідна школа. — 2004. — №1.

9. Хуторской А. В. Методика личностно-ориентированного обучения / А.В.Хуторской. — М.: Владос пресс, 2005. — С. 32 — 33.

Тимошенко Е.И. Интеллектуально-творческая суть образовательных инноваций

Современные научные инновации рассматриваются как технологии интенсификации образования, которое осуществляется не сколько за счет увеличения знаний, сколько за счет активации и мотивации самостоятельной познавательной деятельности. Активная самостоятельная познавательная деятельность в них выступает движущей силой интеллектуального и профессионального роста личности, а развитый интеллект — предисловие успешного образования.

Ключевые слова: человек, образование, культура, инновационное развитие, интеллектуальная сущность перемен, новая образованная политика.

Timoshenko E.I. Intellectually Creative core of Educational Innovations

Modern educational innovations are shown as the technologies of educational intensifies fulfilled not only by means of knowledge also by means of activeness and motivation of self creating and self educational activity. Active self educational creativity is given as the powerful force of intellectual and professional growth of the personality and the developed intellect is shown as the first stage of successful studying.

The key notions: a person, education, culture, innovational development, intellectual sense of changes, new educational policy.

Надійшла до редакції 30.10.2009 р.